

Uppföljning av demokratisk delaktighet för personer med läsnedsättning

Innehåll

Om rapporten	3
1. Introduktion och metod.....	4
2. Val	6
3. Förtroendeuppdrag.....	9
4. Föreningsliv	11
4.1. <i>Politiska partier</i>	11
4.2. <i>Föreningar</i>	12
4.3. <i>Facklig verksamhet</i>	13
5. Samhällsliv.....	15
6. Avslutning.....	17
Citerade arbeten.....	19
Funka Nu AB.....	21

Om rapporten

Uppdragsgivare: Myndigheten för tillgängliga medier
Daniel Frelén
daniel.frelen@mtm.se

Sakkunnig och kvalitetsgranskare: Susanna Laurin
susanna.laurin@funka.com

Utredare och författare: Emil Gejrot
emil.gejrot@funka.com

Datum: 2022-10-10

1. Introduktion och metod

Under perioden 2021-2031 ska olika myndigheter arbeta för att uppnå det nationella målet för funktionshinderspolitiken. Detta är:

att, med FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning som utgångspunkt, uppnå jämlikhet i levnadsvillkor och full delaktighet för personer med funktionsnedsättning i ett samhälle med mångfald som grund. Målet ska bidra till ökad jämställdhet och till att barnrättsperspektivet ska beaktas.

Styretredningen (SOU 2019:23) menar att vissa delar av konventionen är särskilt viktiga, och regeringen har gett olika myndigheter ansvar för att följa upp dessa delar. Myndigheten för tillgängliga medier (MTM) och Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) har fått ansvar för området demokratisk delaktighet. Det utgår från artikel 29 av konventionen, "Deltagande i det politiska och offentliga livet". Den slår fast att personer med funktionsnedsättning ska

- Kunna delta i demokratin, bl.a. genom att "rösta och bli valda" på lika villkor med andra. Detta inbegriper
 - Tillgängliga rutiner och rekvisita vid val,
 - Säkrad valhemlighet, utan yttre påverkan,
 - Tillgängliga ämbeten, med hjälpmedel om så krävs,
 - Möjlighet att uttrycka sin vilja.
- Konventionsstater ska också aktivt främja inkludering av personer med funktionsnedsättning, bland annat i politiska partier och i föreningsliv.

Uppföljningsuppdraget innebär en ny inriktning för MTM. För att ta fram en konkret plan för hur uppföljningen ska genomföras behövs därmed ökad kunskap om området idag. Mot bakgrund av detta har Funka fått i uppgift att ta fram en nulägesbeskrivning som omfattar:

- En sammanställning av relevant statistik. Detta inbegriper att
 - avgöra vilka indikatorer (frågeområden) som är relevanta för frågan om demokratisk delaktighet och läsnedsättning,
 - beskriva hur indikatorerna mäts, och av vem, samt
 - samla in befintlig statistik utifrån indikatorerna.
- En analys av möjliga luckor i hur offentlig sektor följer upp demokratisk delaktighet för personer med läsnedsättning, med särskilt fokus på
 - vad MTM kan bidra med gällande uppföljning, samt
 - vilka aktörer MTM bör samarbeta med kring uppföljningen.

Rapportens huvudsakliga fokus ligger på demokratisk delaktighet för MTM:s specifika målgrupper – med andra ord, personer med läsnedsättning. Detta är ett samlingsbegrepp för personer med funktionsnedsättningar som begränsar förmågan att ta till sig "svartskrift" (tryckt text som ska läsas med synen). Hit räknas personer med synnedsättning och blindhet, men även personer med dyslexi eller

olika kognitiva funktionsnedsättningar. Andra fysiska funktionsnedsättningar, till exempel vad gäller rörelse och hörsel, kan också påverka läsförmågan.

För att besvara forskningsfrågorna har vi gjort en genomgång av relevanta publicerade källor och statistik på området. Vi har även genomfört ett mindre antal bakgrundsintervjuer med företrädare för funktionshinderrörelsen samt representanter för relevanta myndigheter.

Utredningen genomfördes under december 2021 och januari 2022.

2. Val

Deltagandet i svenska val bland personer med funktionsnedsättning är överlag högt, om än något lägre än bland befolkningen i stort. Enligt en undersökning genomförd av Statistiska centralbyrån (SCB) röstade 84,5 procent av alla med funktionsnedsättning i riksdagsvalet 2018, att jämföra med 90,6 procent av den övriga befolkningen. Valdeltagandet skiljer sig dock tydligt åt mellan olika grupper av personer med funktionsnedsättning. Tabell 1 visar uppgifter om valdeltagande inom grupper av personer med funktionsnedsättningar som kan leda till läsnedsättning (SCB, 2018).

Tabell 1: Valdeltagande bland olika grupper av personer med funktionsnedsättning (urval)

Typ av funktionsnedsättning	Valdeltagande (%)	Jämfört med övrig befolkning
Dyslexi (vissa problem)	82,5 (± 3,0)	Lägre
Dyslexi (stora problem)	69,3 (± 7,7)	Mycket lägre
Hörselnedsättning	89,5 (± 1,1)	Ingen skillnad
Neuropsykiatrisk diagnos	82,8 (± 4,5)	Lägre
Nedsatt aktivitetsförmåga (viss grad)	82,8 (± 2,2)	Lägre
Nedsatt aktivitetsförmåga (hög grad)	67,7 (± 3,5)	Mycket lägre
Synsvårigheter	81,4 (± 2,9)	Lägre

Det finns vissa begränsningar i undersökningen. Felmarginalerna är ibland stora, till exempel vad gäller dyslexi eller neuropsykiatriska diagnoser, och det är också oklart hur väl den underliggande Undersökningen av levnadsförhållanden (ULF), som genomförs med telefonintervjuer, lyckas med att nå personer med funktionsnedsättning. Undersökningen utgår dessutom från självrapporterade data, snarare än fastställda diagnoser, vilket kan påverka träffsäkerheten. Definitionerna av funktionsnedsättning som används är också specifika för just ULF. Slutligen bör åldersegmenteringen inom gruppen beaktas. Sannolikheten att vissa funktionsnedsättningar ska uppstå tilltar med stigande ålder, och ålder är, i allmänhet, en variabel som har en tydlig inverkan på valdeltagande.

Med detta i åtanke kan vi ändå se att valdeltagandet är särskilt lågt bland personer med i hög grad nedsatt aktivitetsförmåga, en kategori som särskilt inbegriper personer med intellektuell funktionsnedsättning. Här finns ett historiskt perspektiv att ta hänsyn till: fram till 1989 blev många vuxna personer med intellektuell funktionsnedsättning omyndigförklarade, vilket bland annat innebar att de inte hade rösträtt. Trots att mer än trettio år har förflutit sedan omyndigförklaringen upphörde i svensk lag vittnar många som arbetar med gruppen om att deras valdeltagande fortfarande hindras i praktiken: av en brist på målgruppsanpassad

information om valfrågor och hur röstning går till, av dåligt bemötande i vallokaler och, i vissa fall, av osanningsenliga upplysningar om att de inte får rösta (Chöler, 2018). Här skulle en mer omfattande kartläggning av hinder – med fokus på förståelse och möjligheten till egenmakt i valprocessen – vara av nytta. Utifrån detta skulle Myndigheten för delaktighet (MFD), MTM eller andra aktörer kunna ta fram informationsmaterial och annat stöd. För sin del skulle MTM kunna bygga vidare på handboken *Valskola 2018*, som förklarar valsystemet på lättläst svenska, genom att ge ytterligare vägledning till valförrättare (8 Sidor, 2018).

Dessa insatser skulle komplettera den checklista för tillgängliga val- och röstningslokaler som MFD tagit fram. Det mesta av checklistans innehåll har att göra med fysisk tillgänglighet, till exempel hur en person som använder rullstol ska kunna komma intill röstbåset. Endast två punkter har en tydlig koppling till tillgänglighet för personer med läsnedsättning:

- Skyltar, symboler och texter är utformade så att de är lätta att läsa och förstå samt är placerade så att de är lätta att upptäcka.
- Det finns beredskap hos röstmottagare att hjälpa de väljare som ber om det. (MFD, 2021)

Checklistan tar inte upp möjliga tillgänglighetsbrister i själva röstningsförfarandet, något som kritiserats av representanter för funktionshinderrörelsen. Två tillkortakommanden i röstningsförfarandet brukar särskilt lyftas fram: avsaknaden av tillgänglig information om hur röstning går till i praktiken, och svårigheterna för personer med synnedsättning att avge sin röst med fullt ut bibehållen valhemlighet.

En betydande del av problematiken kan spåras till utformningen av valsedlar i Sverige, och en EU-rapport från 2019 slår fast att Sveriges valsedelsystem är mer komplicerat än det som används i någon annan del av unionen (Europeiska ekonomiska och sociala kommittén, 2019). Eftersom riksdagsval hålls samtidigt som val i regioner och kommuner ska den enskilde väljaren avge tre separata röster på en och samma gång, med hjälp av färgkodade valsedlar på papper. För personer med grav synnedsättning eller färgblindhet är färgkodningen knappast till hjälp. Vid europaparlaments- eller kyrkoval ska väljaren endast avge en röst med en valsedel, men även här uppstår svårigheter för personer med synnedsättning att bevara sin valhemlighet. Hur kan du avgöra på egen hand vilken valsedel som hör till vilket parti om du inte kan läsa tryckt text eller se partisymboler? Ytterligare svårigheter uppstår för den väljare med synnedsättning som vill personrösta – det vill säga, kryssa för en viss kandidat på ett partis valsedel – utan inblandning av stödpersonal eller valförrättare.

I sitt slutbetänkande från december 2021 diskuterar Valutredningen frågan om tillgänglig röstning för personer med synnedsättning i detalj (SOU 2021:96). Som en del av utredningen tog forskningsinstitutet RISE fram tre möjliga tekniska lösningar på problemet: en "valsedelskanner", en "mobilguide" och "röstningsassistans".¹ Valmyndigheten arbetar nu med att ta ställning till dessa förslag och deras praktiska

¹ En utförlig beskrivning av de tre lösningarna ges i bilaga 6 till SOU 2021:96.

genomförbarhet. MTM har länge arbetat med tekniska lösningar för tillgänglig läsning för just denna målgrupp och skulle med fördel kunna bidra till uppföljningen av förslagen. MTM skulle också kunna bidra till att bredda perspektiven vad gäller målgrupper för tillgänglig läsning vid röstning. I rapporter, utredningar och medierapportering har frågan hittills mestadels förknippats med synnedsättning, inte minst tack vare det aktiva arbete som Synskadades riksförbund (SRF) bedrivit kring frågan. Men även personer med läs- och skrivsvårigheter som inte kan härledas till synnedsättning kan uppleva valedlarna som otillgängliga, och de tekniska lösningar som föreslås skulle kunna gagna även dessa målgrupper. I och med att MTM redan nu arbetar med en bredare förståelse av vad tillgänglig läsning innebär skulle deras bidrag vara av särskilt värde här.

Framtida kartläggningar av tillgängligheten till valsystemet bör också ta ställning till rollen stödpersonal – assistenter, ledsagare med flera – spelar i röstningsprocessen för många. Vilken inverkan har de på den enskilde väljarens möjligheter att rösta med bibehållen valhemlighet och utan yttre påtryckningar?

Slutligen påverkas tillgängligheten till valsystemet för personer med synnedsättning även av hur valresultat presenteras. Kan alla ta del av och förstå valresultaten när de väl offentliggörs? Vi har inte hittat några befintliga kartläggningar på området. Om en sådan ska genomföras behöver den ta ställning till flera olika aktörer – såväl myndigheter som medier – och deras arbete med webbtillgänglighet, alternativa format och hjälpmedel.

3. Förtroendeuppdrag

Ett annat mått på graden av demokratisk delaktighet för personer med läsnedsättning är deras möjligheter att erhålla och utföra förtroendeuppdrag. Här är den befintliga statistiken emellertid bristfällig.

Sommaren 2019 skickade radioprogrammet *Funk i P1* ut en enkätundersökning till samtliga åtta partier i riksdagen, bestående av en enkel fråga: Hur många av era ledamöter har en synlig funktionsvariation? Svaret från samtliga partier blev ”inga” (Sveriges Radio, 2019). Som en indikator på möjligheterna för personer med funktionsnedsättning att delta i demokratin skulle det vara intressant med en mer vetenskaplig undersökning på samma tema. En sådan undersökning skulle till exempel kunna belysa

- Motsvarande andelar i regionala och kommunala församlingar,
- Antal ledamöter med funktionsnedsättning i ett historiskt perspektiv,
- Frekvens av olika grupper av personer med funktionsnedsättning.

Det finns naturligtvis vissa hinder för att genomföra sådana undersökningar. Ett hinder är att definitionerna av funktionsnedsättning och dess olika typer varierar mellan olika sammanhang och över tid. Ett annat är den forskningsetiska problematiken som omgärdar registerdata över funktionsnedsättning. Det är dessutom långt ifrån säkert att politiker som råkar ha funktionsnedsättning vill inta rollen som ”politiker med funktionsnedsättning”.² Vår bedömning är dock att en välutformad enkätundersökning skulle kunna övervinna dessa svårigheter.

Förutom den faktiska förekomsten av politiker med funktionsnedsättning skulle det även gå att undersöka möjligheten för personer med funktionsnedsättning att verka som förtroendevalda. Detta skulle kunna uppnås genom en inventering av den faktiska tillgängligheten vad gäller läsning i Sveriges olika politiska församlingar. För personer med läsnedsättning skulle till exempel följande frågor kunna undersökas:

- Är skyltningen i lokalerna tillgänglig?
- Går det att ta del av anvisningar från presidiet i alternativa format?
- Går det att ta del av och upprätta handlingar i tillgängliga format?
- Går det att ta del av och delta i debatter på olika sätt?
- Går det att ta del av information om arbetssätt och processer i alternativa format?
- Kan stödfunktioner (t.ex. kanslier och utredningstjänster) upprätta material i alternativa format?
- Kan personer med läsnedsättning använda sina klientbaserade hjälpmedel i arbetet eller i kommunikation?

² ”Jag sitter i kommunfullmäktige för att driva grön politik,” förklarade en miljöpartistisk politiker i en intervju från 2015, och ifrågasatte att hon skulle förlänas ”hjälpstatus” bara för att hon använde rullstol (Asker, 2015).

Än så länge saknas sammanställda och heltäckande svar på dessa frågor för alla politiska församlingar i Sverige (kommun- och regionfullmäktigen, riksdagen och sametinget). Det finns däremot återkommande inventeringar av den fysiska tillgängligheten i lokaler. En sådan gjordes till exempel inför valet 2018 av Myndigheten för delaktighet (MFD, 2018).

Vi menar att undersökningarna i framtiden bör breddas, med mer fokus på tillgänglighet till information och kommunikation för personer med läsnedsättning. Dessa frågor blir än mer angelägna i ljuset av såväl den pågående digitaliseringen av samhället som ökningen av distansarbete under pandemin. MFD bör leda ett sådant arbete, men MTM torde ha goda möjligheter att ge kunskapsstöd på området. För att få fram uppgifter om situationen i kommuner och regioner skulle även ett samarbete med Sveriges kommuner och regioner, SKR, kunna vara av nytta.

4. Föreningsliv

Den svenska demokratin förutsätter ett levande civilsamhälle. Inte minst är föreningslivet viktigt för det offentliga samtalet i bred bemärkelse och för påverkan i specifika politiska frågor. Funktionshinderspolitiken är ett exempel på detta: på flera olika nivåer kretsar den kring formella samråd med funktionshinderrörelsen, de så kallade funktionshinderråden. I de flesta fall består funktionshinderråden i sin tur av representanter för olika funktionshinderorganisationer. Politisk påverkan i frågor som är av vikt för personer med funktionsnedsättning utgår på så sätt från individers engagemang i föreningslivet.

4.1. Politiska partier

I Undersökningarna av levnadsförhållanden (ULF), Statistiska centralbyråns omfattande befolkningsundersökning, ställs frågor om såväl funktionsnedsättning som politisk aktivitet. Utifrån detta kunde SCB 2016 ta fram en redovisning av politisk aktivitet på gruppnivå. Tabell 2 visar uppgifter om politisk aktivitet inom grupper av personer med funktionsnedsättningar som kan leda till läsnedsättning (SCB, 2016).

Tabell 2: Politisk aktivitet bland personer med läsnedsättning (andel och felmarginal)

Grupp	Varit på möte anordnat av parti senaste året	Medlem i politiskt parti	Aktiv i politiskt parti
Synsvårigheter	5,0 (± 1,7)	6,9 (± 1,9)	1,6 (± 0,9)
Hörselnedsättning	6,3 (± 1,0)	7,1 (± 1,1)	1,6 (± 0,5)
Nedsatt aktivitetsförmåga (hög grad)	2,3 (± 1,2)	4,2 (± 1,6)	0,5 (± 0,6)
Dyslexi/dyskalkyli	5,7 (± 4,1)	5,7 (± 3,9)	0,8 (± 1,6)
Funktionsnedsättning (alla)	5,8 (± 0,7)	6,3 (± 0,7)	1,6 (± 0,4)
Övriga befolkningen	5,6 (± 0,5)	4,8 (± 0,5)	1,5 (± 0,3)

SCB definierar här "aktiv i politiskt parti" som någon som är medlem i ett politiskt parti och dessutom uppgett att hon "deltar aktivt i partiets verksamhet, till exempel har ett förtroendeuppdrag eller hjälper till att anordna olika aktiviteter".

Enligt samtliga indikatorer är personer med i hög grad nedsatt aktivitetsförmåga (bl.a. personer med intellektuell funktionsnedsättning) mindre politiskt aktiva än någon annan grupp. Siffrorna för personer med dyslexi och/eller dyskalkyli bör tas med en nypa salt. De betydande felmarginalerna innebär att andelen i verkligheten

kan ligga flera procentenheter åt ena eller andra hållet. Här är detta en funktion av att man drar slutsatser utifrån ganska få intervjuer.

En ytterligare omständighet bör beaktas: andelen av befolkningen som helhet som är medlemmar i politiska partier har sjunkit betydligt under senare årtionden, från 15 procent 1985 till 5 procent 2014-15 (SCB, 2018). Detta kan ses i ljuset av det minskande engagemanget i föreningslivet överlag: antalet medlemmar i funktionshinderorganisationer minskar och det blir svårare att rekrytera nya, yngre medlemmar. Vi återkommer till detta längre fram.

Någon liknande sammanställning av politisk aktivitet bland personer med funktionsnedsättning har inte genomförts sedan 2016. Eftersom ULF upprepas årligen skulle det dock vara förhållandevis enkelt att ta fram motsvarande siffror på nytt under uppföljningsperioden 2021-31. MTM skulle kunna samarbeta med SCB för att få fram uppgifter med särskild bäring på personer med läsnedsättning.

Vi har inte kunnat hitta några uppgifter om vilka partier personer med funktionsnedsättning är aktiva i. Ett sätt att få fram sådana uppgifter skulle vara att lägga till en fråga om funktionsnedsättning i SCB:s Partisymptiundersökning (PSU), i tillägg till de befintliga frågorna om till exempel civilstånd, inkomst, sysselsättning och utbildningsnivå. Frågan skulle också kunna lyftas i de vallokalsundersökningar (VALU) som genomförs av Sveriges Television (SVT) i samband med riksdagsval, eller i Göteborgs universitets mer omfattande Valundersökningar.

Slutligen skulle MTM kunna fråga partierna direkt – till exempel i samband med allmänna val – om hur de arbetar med delaktighet för personer med funktionsnedsättning. Möjliga frågor inkluderar:

- Har partiet en särskild talesperson för funktionshinderspolitiska frågor?
- Har partiet personer med läsnedsättning på valbara platser?
- Vad gör partiet för särskilda insatser för att personer med läsnedsättning ska kunna delta i partiets arbete?
- Utbildning av företrädare
- Utformning av material
- Multimodalitet i kommunikation

4.2. Föreningar

För år 2022 erkänner Socialstyrelsen 65 rikstäckande organisationer som handikapporganisationer med rätt till statsbidrag. Åtminstone 15 av dessa organisationer företräder personer med funktionsnedsättning som kan orsaka läsnedsättning, till exempel Synskadades riksförbund (SRF), Hörselskadades riksförbund (HRF) och Dyslexiförbundet. (Socialstyrelsen, 2022)

Antalet handikapporganisationer med statsbidrag är oförändrat sedan 2015. Dessförinnan hade antalet organisationer ökat under flera år, från 43 år 1999 till 53 år 2006. Under samma period låg det samlade antalet medlemmar i patient- och funktionshinderorganisationerna dock stabilt på omkring 500 000. Detta beror på

att det genomsnittliga antalet medlemmar i de stora organisationerna har sjunkit kraftigt (Vårdanalys, 2015:4). Ökningen av antalet organisationer kan även spåras till nytillkomna diagnoser å ena sidan, och splittring av befintliga organisationer å andra sidan.

Den tidigare nämnda SCB-undersökningen om politisk aktivitet bland personer med funktionsnedsättning innehåller även frågor om medlemskap i föreningar förutom politiska partier. Tabell 3 visar uppgifter om föreningsaktivitet inom grupper av personer med funktionsnedsättningar som kan leda till läsnedsättning (SCB, 2016).

Tabell 3: Engagemang i föreningsliv bland personer med läsnedsättning (andel och felmarginal)

Grupp	Medlem i förening	Aktiv i förening	Varit på möte
Synsvårigheter	58,5 (± 4,0)	23,2 (± 3,2)	44,6 (± 3,9)
Hörselnedsättning	68,7 (± 2,0)	30,4 (± 1,9)	53,7 (± 2,1)
Nedsatt aktivitetsförmåga (hög grad)	44,0 (± 4,4)	10,3 (± 2,6)	23,4 (± 3,6)
Dyslexi/dyskalkyli	55,9 (± 9,5)	22,6 (± 7,5)	47,2 (± 9,5)
Funktionsnedsättning (alla)	59,8 (± 1,6)	25,1 (± 1,3)	45,8 (± 1,6)
Övriga befolkningen	60,1 (± 1,1)	28,0 (± 1,0)	49,7 (± 1,2)

Frågan om huruvida den svarande varit på ett möte ska förstås i en bredare bemärkelse: den syftar på arrangemang som anordnats av ett parti, en fackförening eller annan organisation under det senaste året.

4.3. Facklig verksamhet

Samma undersökning presenterar även uppgifter om graden av facklig anslutning och verksamhet bland personer med funktionsnedsättning. Statistiken gäller personer med anställning mellan 16 och 64 års ålder (SCB, 2016). Vi bör här påminna om att personer med funktionsnedsättning har en lägre sysselsättningsgrad än befolkningen som helhet – 67 respektive 77 procent (SCB, 2021).

Tabell 4 visar uppgifter om facklig aktivitet inom grupper av personer med funktionsnedsättningar som kan leda till läsnedsättning.

Tabell 4: Facklig aktivitet bland personer med läsnedsättning (andel och felmarginal)

Grupp	Varit på möte anordnat av fackförening eller företagsorg. senaste året	Medlem i fackförening eller företagsorg.	Aktiv i fackförening eller företagsorg.
Synsvårigheter	23,9 (± 6,5)	73,3 (± 6,8)	7,9 (± 4,0)
Hörselnedsättning	30,3 (± 3,5)	78,9 (± 3,2)	9,8 (± 2,3)
Nedsatt aktivitetsförmåga (hög grad)	.. ³
Dyslexi/dyskalkyli
Funktionsnedsättning (alla)	26,1 (± 2,4)	74,5 (± 2,4)	8,7 (± 1,5)
Övriga befolkningen	23,5 (± 1,3)	70,9 (± 1,4)	6,6 (± 0,8)

Intressant nog tyder resultaten som presenteras i tabell 4 på att personer med funktionsnedsättning är mer fackligt aktiva än personer utan funktionsnedsättning. Detta gäller i synnerhet anställda med hörselnedsättning.

Det finns förstås flera felkällor att ta hänsyn till här. Inte minst är felmarginalerna så pass stora att det inte går att presentera uppgifter för flera grupper. Eftersom det var första gången undersökningen genomfördes med just denna gruppindelning, och eftersom sammanställningen därefter inte har upprepats, går det heller inte att säga något om utvecklingen över tid.

³ Markeringen ".." betyder att uppgiften är för osäker för att redovisas.

5. Samhällsliv

I en bredare bemärkelse handlar demokrati om delaktighet i samhället, inte minst i media och kulturliv. Dessa är också frågor av uppenbar relevans för MTM:s verksamhet överlag. Vi beskriver därför här i korthet vad vi vet om två centrala frågeställningar:

- Vilka möjligheter har personer med funktionsnedsättning att delta i medier och kulturliv?
- Hur välrepresenterade är personer med funktionsnedsättning i medier och kultur?

Vi ser frågan om möjligheterna att delta – med andra ord, tillgänglighet – som den viktigare av de två. Detta är också något vi har lyft i tidigare granskningar av webbtillgänglighet inom kultur- och mediasektorn, till exempel i uppdrag för Läsmuseerna och Länsbiblioteken.

I sitt uppföljningsuppdrag skulle MTM kunna fästa större vikt vid tillgängligheten till medier och kultur. Bland möjliga indikatorer att följa upp kan här nämnas:

- I vilken mån personer med läsnedsättning kan ta del av tv-sändningar, biofilmer, strömningstjänster m.m.
- I vilken mån personer med läsnedsättning kan ta del av nyhetsmedier
- I vilken mån personer med läsnedsättning kan ta del av innehållet på museer
- I vilken mån personer med läsnedsättning kan ta del av tjänster på bibliotek

Dessa indikatorer har undersökts i olika sammanhang, dock sällan med ett specifikt fokus på MTM:s specifika målgrupper, personer med läsnedsättning. Kulturrådet, Medierådet och Myndigheten för delaktighet har alla tagit fram rapporter kring frågorna, och MTM skulle med fördel kunna samarbeta med dessa aktörer kring en mer preciserad uppföljning. Vidare kan MTM hämta inspiration från tidigare genomförda undersökningar, däribland utvärderingen av tillgänglighet till kulturliv som genomfördes av Riksdagens kulturutskott 2013 (För, med och av - en uppföljning av tillgänglighet inom kulturen, 2013/14:RFR14) och Kulturrådets projekt *Stärkta bibliotek*.

Frågan om representation är något snårigare, men har uppmärksammats av många. I sin doktorsavhandling undersökte kultur- och medievetaren Karin Ljuslinder hur ofta personer med funktionsnedsättning eller specifika funktionshinderfrågor förekom i Sveriges Televisions sändningar. Mot bakgrund av ett omfattande källmaterial – enligt egen utsago 40 000 sändningstimmar från åren 1956-2000 – drog Ljuslinder slutsatsen att personer med funktionsnedsättning och funktionshinderfrågor inte syntes mer än 1-2 timmar per 1 000 sändningstimmar (Ljuslinder, 2002). En liknande studie som begränsade sig till nyhetssändningar slog även den fast att personer med funktionsnedsättning var underrepresenterade i SVT:s sändningar (Ghersetti, 2007). Vidare har paraplyorganisationen Funktionsrätt

i ett projekt studerat förekomsten av personer med funktionsnedsättning i film, teater, tv och reklam, och även där kommit fram till att representationen är bristfällig (Olsson, 2014).

Bör en sådan undersökning göras på nytt? En dagsaktuell studie av hur väl funktionshinderområdet representeras skulle utmanas av att det svenska medie- och kulturlandskapet blivit långt mer fragmentiserat sedan 2000-talets början. Med digitaliseringens hjälp har fler mindre och nischade aktörer kunnat etablera sig, vilket innebär att medieforskare ställs inför ökade volymer av källmaterial. Även en studie som enbart fokuserar på till exempel SVT skulle behöva hantera flera olika modaliteter: förutom linjär-tv även "play"-tjänster och sociala medier. Det går även att ifrågasätta de befintliga undersökningarna, som alla går ut på att "räkna" personer med funktionsnedsättning, på metodologiska grunder: resultaten blir beroende av de definitioner och söktermer som används. En enkel sammanräkning säger heller inte mycket om hur funktionsnedsättning representeras i de enskilda fallen.

Trots dessa utmaningar framhålls frågan om representation som viktig av många inom funktionshinderrörelsen. Sett ur ett identitetspolitiskt perspektiv kan en ökning av antalet personer med funktionsnedsättning som syns och hörs i offentligheten bidra till att normalisera funktionsnedsättning som fenomen. Det skulle också, paradoxalt nog, kunna innebära att de som syns inte behöver representera det förmenta kollektivet "personer med funktionsnedsättning" på samma sätt. Idag upplever många inom funktionshinderrörelsen att personer med funktionsnedsättning bara får delta i samhällsdebatter – genom allt från opinionsinlägg i medier till "mannen på gatan"-intervjuer – om den aktuella frågan uttryckligen har med funktionshinderområdet att göra.

En besläktad fråga som är desto mer kontroversiell är den om kvotering – med andra ord, platser som är vikta åt en viss grupp, till exempel personer med funktionsnedsättning. Kvotering får i normalfallet inte tillämpas i den svenska offentliga sektorn – enligt Lagen om offentlig anställning ska anställningar utgå från "sakliga grunder, såsom förtjänst och skicklighet" (1994:260). För att komma runt detta har organisationen DHR föreslagit att arbetsgivare ska åläggas att kvotera personer med funktionsnedsättning till arbetsintervjuer (Isaksson, 2019). Det är dock långt ifrån alla som sluter upp bakom förslaget. En kritiker är Adolf Ratzka, medgrundare av Independent Living-rörelsen och länge en tongivande röst i den svenska funktionshinderrörelsen. Han anser att kvotering ger fel signaler och vidhåller att det kanske upplevs som positivt av det fåtal som kvoteras in, men att det är dåligt för gruppen som helhet (Ratzka, 2022).

6. Avslutning

I denna rapport har vi lyft fram flera olika indikatorer på demokratisk delaktighet för personer med funktionsnedsättning i allmänhet. Vi har särskilt fokuserat på personer med läsnedsättning. Tabell 5 ger en förenklad sammanställning av indikatorerna, huruvida de mäts idag och vilka aktörer MTM skulle kunna samarbeta med för att göra mätningar i samband med uppföljningsuppdraget.

Tabell 5: Indikatorer som lyfts fram i rapporten.

Indikator	Mäts idag?	Möjliga samarbeten
Val		
Valdeltagande	Ja	SCB
Tillgänglighet till vallokaler	Ja	MFD, Länsstyrelserna
Tillgänglighet till röstning	Delvis	MFD, Länsstyrelserna
Tillgänglighet till valresultat	Nej	Valmyndigheten, public service
Förtroendeuppdrag		
Förtroendevalda med funktionsnedsättning	Enstaka försök med metodologiska brister	Public service
Fysisk tillgänglighet till politiska församlingar	Ja	MFD, SKR
Tillgänglig läsning i politiska församlingar	Nej	MFD, SKR
Föreningsliv		
Partipolitisk aktivitet	Ja, övergripande	SCB, SVT, Göteborgs universitet
Aktivitet i föreningar	Ja, övergripande	SCB, MUCF, Socialstyrelsen
Facklig verksamhet	Ja, övergripande	SCB
Samhällsliv		
Representation i medier och kultur	Återkommande försök, metodologin kan ifrågasättas	Kulturrådet, Medierådet
Tillgänglighet till medier och kultur	Ja, dock sällan med fokus på läsnedsättning	Kulturrådet, Medierådet, MFD

MTM bör även samarbeta med MUCF på ett övergripande plan, med tanke på att de två myndigheterna delar på uppdraget att följa upp demokratisk delaktighet. MUCF har redan nu planer för uppföljning, till exempel i anslutning till Skolvalet 2022 – ett annat av deras regeringsuppdrag. Vad gäller tillgängligheten till valsystelet bör MTM samordna eventuella uppföljningsaktiviteter med Valmyndigheten och Länsstyrelserna, som administrerar val i sina respektive län.

De rekommendationer som förs fram i den nyss avslutade demokratiutredningen kommer förmodligen ligga till grund för arbetet med att utveckla det svenska valsystemet under kommande år (SOU 2021:96). Demokratiutredningen fokuserade särskilt på tillgängligheten till valsystemet för personer med synnedsättning. Här har MTM särskilt goda förutsättningar att bidra till förverkligandet och uppföljningen av de lösningar som föreslås, med tanke på myndighetens långvariga arbete med och för just personer med synnedsättning. MTM bör bevaka hur politiken svarar på utredningens rekommendationer för att kunna förbereda sina aktiviteter på detta område på bästa sätt.

Citerade arbeten

8 Sidor. (2018). *Valskola 2018*. Johanneshov: LL-förlaget.

Asker, S. (den 30 januari 2015). *Funkis är inget hinder*. Hämtat från Upsala Nya Tidning: <https://unt.se/leva/funkis-ar-inget-hinder-3577632.aspx>

Chöler, M. (2018). *Reportage: Kampen om rösträtt för personer med funktionsnedsättning fortsätter*. Hämtat från Artikel 19 som verktyg: <https://lagensomverktyg.se/2018/rostratt/>

Europeiska ekonomiska och sociala kommittén. (2019). *Verkliga rättigheter för personer med funktionsnedsättning att rösta vid val till Europaparlamentet*. Europaparlamentet.

Ghersetti, M. (2007). *Bilden av funktionshinder. En studie av nyheter i Sveriges Television*. Göteborg: Göteborgs universitet.

Isaksson, R. (den 12 september 2019). *Dags att kvotera till jobbintervjun?* Hämtat från Funktionshinderpolitik: <https://funktionshinderpolitik.se/dags-att-kvotera-till-jobbintervjun/>

Kulturutskottet. (2013/14:RFR14). *För, med och av - en uppföljning av tillgänglighet inom kulturen*. Stockholm: Sveriges Riksdag.

Lag om offentlig anställning. (1994:260).

Ljuslinder, K. (2002). *På nära håll är ingen normal: handikappdiskurser i Sveriges Television 1956 – 2000*. Umeå: Kultur och medier.

MFD. (den 29 augusti 2018). *Pressmeddelande: Lokaler för förtidsröstning långtifrån tillgängliga*. Hämtat från MFD/Mynewsdesk: https://www.mynewsdesk.com/se/myndigheten_for_delaktighet/pressreleases/lokaler-foer-foertidsroestning-laangtifraan-tillgaengliga-2661151

MFD. (2021). *Checklista för tillgängliga vallokaler och röstningslokaler*. Hämtat från Myndigheten för delaktighet: <https://www.mfd.se/verktyg/vagledning-for-en-tillganglig-verksamhet/checklista-for-tillgangliga-vallokaler-och-rostningslokaler/>

Olsson, S. (den 31 oktober 2014). *Få funktionsvariationer i film och teater*. Hämtat från Fria Tidningen: <http://www.fria.nu/artikel/115813>

Ratzka, A. (den 4 januari 2022). Intervju. (E. Gejrot, Intervjuare)

Säkerhet och tillgänglighet vid val. (SOU 2021:96).

SCB. (2016). *Medborgerliga aktiviteter. Undersökningarna av levnadsförhållanden. i Statistik om personer med funktionsnedsättning, tabeller 2014-2015*.

SCB. (den 4 juni 2018). *Allt färre är medlemmar i politiska partier*. Hämtat från Statistiska centralbyrån: <https://www.scb.se/hitta-statistik/artiklar/2018/allt-farre-ar-medlemmar-i-politiska-partier/>

SCB. (2018). *Deltagandet i de allmänna valen 2018*. Stockholm: Statistiska centralbyrån.

SCB. (den 31 mars 2021). *Lägre andel sysselsatta bland personer med funktionsnedsättning*. Hämtat från Statistiska centralbyrån: <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/arbetsmarknad/funktionsnedsattning/situationen-pa-arbetsmarknaden-for-personer-med-funktionsnedsattning/pong/statistiknyhet/situationen-pa-arbetsmarknaden-for-personer-med-funktionsnedsattning/>

Socialstyrelsen. (den 19 januari 2022). *Fördelning av statsbidrag för 2022 till handikapporganisationer*. Stockholm.

Sveriges Radio. (den 30 juni 2019). *Amanda - första politikern med Downs syndrom?* Hämtat från Sveriges Radio: <https://sverigesradio.se/avsnitt/1311164>

Vårdanalys. (2015:4). *Sjukt engagerad - en kartläggning av patient- och funktionshinderrörelsen*. Stockholm: Myndigheten för vårdanalys.

Funka Nu AB

Funka startade som ett ideellt projekt inom funktionshinderrörelsen och är idag marknadsledande inom området tillgänglighet med 80 % av Sveriges myndigheter som kunder. Sedan år 2000 är vi ett privatägt bolag och vår nära relation till brukarorganisationerna innebär en unik kvalitetskontroll och förankring.

Vi har kontor i Stockholm, Oslo och Madrid och kunder över hela världen. Funka är en av grundarna till den internationella branschorganisationen för tillgänglighetsexperter, IAAP.

Funka arbetar med tillgänglighet vad gäller innehåll, design och teknik i digitala gränssnitt; webb, IT och dokument i alla tänkbara format, appar och automater men även skyltar och annan information. Vi har även en verksamhetsdel som fokuserar på tillgänglighet i byggd miljö, orientering, akustik och bemötandefrågor.

Våra rekommendationer bygger på internationella riktlinjer, praktisk erfarenhet och vetenskaplig grund. Ca 20 % av bolagets verksamhet finansieras av forskningsmedel och vi samarbetar med flera ledande universitet.

Genom förtroendeuppdrag och standardiseringsarbete sätter Funkas arbete normer för utveckling och analys samt utformning av krav vad gäller tillgänglighet. På uppdrag av EU-kommissionen har vi bland annat utarbetat kontrollmetodik och mätt status på webbtillgänglighet i samtliga EU:s medlemsländer plus Norge, USA, Kanada och Australien. Det är också Funka som har utarbetat rekommendationerna för den officiella mätmetod som kommer att användas för tillsyn av Webbtillgänglighetsdirektivet.

Vi arbetar aktivt med standardisering på nationell nivå i Sverige, Norge och Spanien samt internationellt och på EU-nivå där vi bland annat har bidragit till gemensamma europeiska krav på tillgänglighet vid offentlig upphandling i EN 301 549.

Funka har på uppdrag av W3C genomfört den auktoriserade översättningen av WCAG 2.0 till svenska och våra experter anses vara världsledande inom webbtillgänglighet.

Funka är EPIServer Solution Partner, Microsoft Partner och Adobe Certified Training Provider. Vi står bakom Funkaportalen, en mötesplats för funktionshinderfrågor.